

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Psychology and social work

Науковий журнал

Виходить 2 рази на рік

Заснований у липні 2006 р.

Випуск 2 (54). 2021

Одеса
«Астропринт»
2021

UDC 159.9(066)

Founder: Odesa I. I. Mechnikov National University

Editor-in-Chief: **O. I. Kononenko** — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor of the Department of Differential and Special Psychology (Odesa I. I. Mechnikov National University)

Members of the editorial board:

Borysyuk A. B. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Professor of Psychology and Sociology, Head of the Department of Psychology and Philosophy (Higher State Educational Institution of Ukraine "Bukovynian State Medical University", Ministry of Health of Ukraine)

Drobot O. V. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor (National Aviation University, Kyiv, Ukraine)

Zavatskaya N. E. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Head of the Department of Practical Psychology and Social Work (East Ukrainian National University V. Dahl, Ukraine)

Zavatsky V. Yu. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor of the Department of Practical Psychology and Social Work (East Ukrainian National University V. Dahl, Ukraine)

Zavatsky Yu. A. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Associate Professor, Head of the Department of Human Health and Physical Education (Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine)

Lytvynenko O. D. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Associate Professor Odesa I. I. Mechnikov National University, Ukraine)

Panov M. S. — DrSc in Psychology, Associate Professor (Municipal Institution of Higher Education "Khortytsia National Training and Rehabilitation Academy" of Zaporizhzhya Regional Council, Ukraine)

Rodina N. V. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Head of the Department of Differential and Special Psychology Odesa (I. I. Mechnikov National University, Ukraine)

Yalanskaya S. P. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Head of General, Age and Practical Psychology (Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko)

Board members:

Dunayeva L. M. — DrSc in Political Science, Professor, Dean of the Faculty of Psychology and Social Work (Odesa I. I. Mechnikov National University)

Kireeva Z. O. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Head of the Department of General Psychology and Psychology of Personality Development (Odesa I. I. Mechnikov National University)

Chernyavskaya T. P. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor of the Department of Differential and Special Psychology (Odesa I. I. Mechnikov National University)

Kononenko A. O. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences, Professor Odesa I. I. Mechnikov National University)

Podshivalkina V. I. — DrSc in Sociology, Professor, Head of the Department of Social and Applied Psychology (Odesa I. I. Mechnikov National University)

Mamicheva O. V. — DrSc in Psychology (Doctor of Psychological Sciences), Professor, Dean of the Faculty of Special Education (Donbass State Pedagogical University)

Lunov V. Ye. — PhD in Psychological Sciences, Associate Professor (O. O. Bogomolets National Medical University)

Puzyrevich N. L. — PhD in Psychological Sciences, Associate Professor (Maxim Tank Belarusian State Pedagogical University, Belarus)

Petya Genkova — DrSc in Psychology (University of Applied Science Osnabrueck Germany)

Chavdarova Velislava Atanasova — DrSc in Psychology (St. Cyril and Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria)

Zheng, Jianhong — PhD in Psychological sciences, Professor, Vice Dean of School of Special Education & Dean of Department of Psychology (Lingnan Normal University, China)

Rimawi Omar — PhD in Psychological sciences (Palestine, Jerusalem, Head of the Department of Psychology, Al-Quds University)

© Odesa I. I. Mechnikov National University, 2021

ЗМІСТ

Варіна Г. Б., Фролова О. В.

Психологічні детермінанти розвитку емоційної культури майбутніх психологів 9

Гончарук Н. М.

Формування компетенцій емоційного регулювання комунікації у підлітків із порушеннями інтелектуального розвитку 26

Гузь Н. В., Гузь В. В.

Основні аспекти реалізації родинно-орієнтованого підходу в контексті комплексної психолого-педагогічної допомоги сім'ям, які виховують дитину з особливими освітніми потребами 39

Душка А. Л.

Булінг дітей з РАС 54

Єрмак Г. В., Калугіна А. І.

Розвиток дрібної моторики дітей середнього дошкільного віку засобами нетрадиційних технік малювання 64

Кармалюк С. П., Сенченко Ю. О.

Вплив самооцінки особистості на вибір професії та адаптацію до навчання у закладах вищої освіти 75

Katkova T. A., Tytarenko O. I.

Formation of the Communication Skills of the Personality with General Developmental Speech Disorders 91

Кобильнік Л. М.

Психологічні ресурси суб'єктивного благополуччя батьків, що виховують дітей з особливими потребами 104

Ковальова О. В., Чиркова А. С.

Психологічні особливості людей з інвалідизуючими захворюваннями 119

Логвиненко В. М., Грицанюк В. В., Костишин Е. І.

Формування соціального здоров'я дітей, батьки яких перебувають в складних життєвих обставинах 138

УДК 364.446:376.6

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2\(54\).241393](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2(54).241393)**Логвиненко В. М.**

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

e-mail: logvynenko@i.ua

ORCID: 0000-0001-9273-1983

Грицанюк В. В.

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

e-mail: vita.hrytsanyuk@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7066-0600

Костишин Е. І.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

e-mail: emilia.kostyshyn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3890-6831

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ, БАТЬКИ ЯКИХ ПЕРЕБУВАЮТЬ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

В статті досліджується проблема соціального здоров'я дітей, що виховуються в сім'ях, які перебувають в складних життєвих обставинах. Вказано на ризики щодо формування соціального здоров'я дітей за умови зниження виховного потенціалу батьків. Зазначено, що процес соціалізації та становлення особистості потребує комплексної підтримки та участі різних фахівців соціальної сфери впродовж тривалого часу. Розкрито особливості соціально-педагогічного супроводу дітей. Обґрунтовано використання потенціалу закладів позашкільної освіти та необхідність залучення ресурсів інших інститутів, які сприяють формуванню соціального здоров'я.

Ключові слова: соціальне здоров'я, дитина, складні життєві обставини, сім'я, соціалізація.

Постановка проблеми. Складні життєві обставини (СЖО) в яких перебувають сім'ї, можуть бути обумовлені різними негативними факторами, але усі вони порушують нормальну життєдіяльність та впливають на усіх її членів. В таких несприятливих умовах відбувається соціалізація та становлення особистості дитини. Окрім цього виховна функція сім'ї може бути послаблена або спотворена. Відтак, дитина може не засвоїти необхідні для майбутньої успішної життєдіяльності соціальні норми і цінності, моделі поведінки, соціальні ролі, а натомість може опанувати негативні чи, навіть, деструктивні. Складні життєві обставини батьків здатні перешкоджати набуттю дитиною необхідних життєвих вмінь і навичок; формувати невпевненість чи безпорадність; зумовлювати дитячу агресивність, конфліктність, відхилення в поведінці, позначатися на побудові міжособистісних стосунків та ін. Це все викликає занепокоєння щодо адекватної соціалізації та соціального здоров'я дітей.

Поняття «соціальне здоров'я» відносно нове, але воно вже увійшло в науковий вжиток. Такі вчені як Г. Андросюк, В. Бабиц, А. Бобро, М. Євтух, О. Штик досліджують соціальне здоров'я як соціальний феномен, конкретизують та аналізують його складові та визначають факторну обумовленість цього явища. Проблеми формування соціального здоров'я в різних групах населення з акцентом на молодому поколінні вивчають В. Бабиц, Ю. Бойчук, В. Вус, О. Дубовой, В. Зайцев, Р. Карпюк, Т. Літвінова, А. Макаренко, А. Никифоров, О. Павлюк, Ю. Полулященко, Т. Фаласеніді та ін. Певні аспекти, що пов'язані з цією проблематикою розглядаються в працях з психологічної, соціальної, педагогічної роботи з сім'ями та дітьми, які перебувають в СЖО, приміром, таких авторів як О. Белоліпцева, В. Волкова, К. Глушкова, З. Ковальчук, О. Косенчук, С. Кубіцький, М. Любецька, А. Лябиґа, Л. Мельник, О. Михайленко, Н. Ніколенко, Ю. Олифіренко, Ж. Петроцько, І. Пеша, І. Савельчук, Л. Сідлецька, Х. Скорік, М. Соляник, О. Сорока, М. Сосюра, М. Шевелева та ін. Щодо наукових розвідок, які безпосередньо стосуються соціального здоров'я дітей, що зростають в несприятливих життєвих умовах, — їх обмаль,

зокрема можна назвати роботи А. Макаренка та В. Шкуркіної, які вивчають проблеми соціального здоров'я вихованців закладів інтернатного типу. Виходячи з актуальності та недостатньої наукової розробки даного питання є потреба у вивченні проблеми формування соціального здоров'я дітей, які виховуються в сім'ях, що перебувають в СЖО.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні та розкритті шляхів формування соціального здоров'я дітей, батьки яких перебувають в СЖО.

Результати дослідження. В даному дослідженні ми будемо розуміти термін «соціальне здоров'я» так, як пропонує А. Бобро: «Соціальне здоров'я — стан гармонійного функціонування людини в основних видах взаємодій: соціальній, економічній, політичній, ідеологічній на засадах взаєморозуміння, взаємоприйняття, взаємоповаги, взаємодопомоги, що сприяє досягненню самоактуалізації особистості, створює комфортні відносини з реальністю та зумовлює якісний стрибок духовного розвитку людини в процесі соціалізації [2, с. 23]. Соціальне здоров'я характеризується успішною соціалізацією та інтеріоризацією тих соціальних норм та правил, які є цінними для суспільства. Воно проявляється в соціальній активності особи, рівні засвоєння загальної культури, моралі, вмінні гармонізувати відносини із самим собою, з оточуючими людьми і природою та є одним з основних показників благополуччя життя і гармонічного розвитку суспільства, його культурного рівня [5, с. 76].

Формування соціального здоров'я дітей, батьки яких перебувають в СЖО, є складним й тривалим процесом та передбачає комплексну взаємодію з різними спеціалістами. З такими сім'ями працюють фахівці соціальної сфери, які надають необхідне соціальне обслуговування, здійснюють їх соціальний супровід, патронаж, профілактичну та просвітницьку роботу з батьками, психолого-педагогічну корекцію тощо. Особливу увагу слід приділяти дітям з таких сімей бо вони, як правило, не мають належних умов для розвитку і можуть потребувати медичної, психологічної, соціально-педагогічної допомоги. Відповідні спеціалісти мають виявити дитячі проблеми, надати

допомогу у їх вирішенні та здійснювати соціально-педагогічну підтримку. З такими дітьми необхідно провести терапевтичні і корекційні заходи, реконструювати психотравматичні ситуації (якщо такі мали місце), здійснити корекцію образу «Я», який міг бути деформованим та створити нові позитивні переживання. Це сприятиме покращенню самооцінки, зникненню неадекватних форм поведінки, налагодженню способів взаємодії з іншими людьми [9, с. 186] і створить необхідне підґрунтя для подальших впливів щодо формування соціального здоров'я. Серед таких методів, з арсеналу соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів, вважаємо за доцільне виділити арт- та ігрову терапію, тренінги, програми яких відповідають означеній категорії дітей. Наприклад, О. Сорока пропонує авторську арт-терапевтичну програму для дітей, які перебувають в СЖО, завданням якої є «формування адекватної самооцінки у дітей; розвиток творчих здібностей, фантазії, уяви; корекція тривожності, страхів, агресії, асоціальної поведінки; підвищення адаптивних можливостей дітей у дитячому колективі, зміна негативних стереотипів поведінки» [9, с. 186]. Реалізація програми передбачає такі етапи: вивчення емоційної сфери дітей за допомогою арт-терапевтичної діагностики — проективного і вільного малювання впродовж двох занять; конструювання і реалізація арт-терапевтичного процесу, що передбачає розробку та апробацію на практиці арт-терапевтичних занять в залежності від визначених проблем дітей, на які відводиться 8–10 занять; заключний етап — аналіз арт-терапевтичного процесу з метою з'ясування отриманих результатів а також для планування перспективної системи корекційно-розвивальних заходів (2 заняття) [9, с. 187]. Щодо вибору технологій, інструментарію, змістового забезпечення фахівці мають свободу вибору.

Поряд із методиками арт-терапії застосовуються методи ігрової терапії. В дитячому віці гра є провідним видом діяльності і використання її потенціалу в корекційно-розвивальній роботі є продуктивним. О. Васильченко зазначає, що гра для дитини — це і інтеріоризація соціального досвіду, і репрезентація її внутрішнього світу, потреб та емоційної сфери. Ігрова терапія

має великий потенціал щодо гармонізації соціальних відносин дитини, корекції негативних емоцій і переживань, встановлення контакту з близьким оточенням, що сприяє подальшій соціалізації [3, с. 90]. Нині напрацьовано великий арсенал ігрових методик, в тому числі й спрямованих на дітей, що виховуються в сім'ях, які перебувають в СЖО.

Використання тренінгових технологій з метою формування соціального здоров'я можливе як в роботі з дітьми так і з батьками, які перебувають в СЖО. Зокрема, соціально-психологічні тренінги доречно використовувати з метою корекції і розвитку міжособистих стосунків в сім'ї, для розуміння батьками особливостей соціального та психологічного розвитку дитини, набуття компетентності у спілкуванні з дитиною та усвідомлення вагомості конструктивних взаємовідносин з дитиною в процесі її успішної соціальної адаптації [6].

Використання розглянутих методів знижує рівень негативних емоцій та переживань дітей, підвищує їхню впевненість в собі, дає можливість сформулювати стійкі поведінкові реакції, що сприяє процесам соціалізації й набуття соціального здоров'я, але не може обмежуватися лише ними. В. Бабиш звертає увагу, що соціальне здоров'я розкривається через змістовні складові таких структурних компонентів як готовність до повної реалізації себе у суспільстві; спроможність до взаємодії з мікро-, мезо- та макросередовищем; наявність соціальної та правової відповідальності; спрямованість на розкриття власного потенціалу в усіх сферах соціального буття [1, с. 148]. Відповідно вчений пропонує модель формування цього особистісного утворення, яка передбачає вплив родини, засобів масової інформації, закладів освіти та позашкільної освіти [1]. Певні результати дослідження В. Бабиша можна використати в роботі з дітьми, що виховуються в сім'ях, які перебувають в СЖО, але, зважаючи на вразливість цієї категорії клієнтів, існують певні обмеження потенціалу деяких зазначених інститутів. В даній науковій розвідці ми зупинимося на розкритті можливостей лише одного інституту, безпосередній вплив якого на формування соціального здоров'я, можна визнати без жодних застережень.

Отже, у формуванні соціального здоров'я дітей, які виховуються в сім'ях з СЖО важливу роль, на нашу думку, відіграють заклади позашкільної освіти. До таких закладів належать, наприклад, дитячо-юнацькі спортивні школи, різноманітні дитячо-юнацькі клуби, академії мистецтв та наук для учнівської молоді, центри, палаци, будинки художньої творчості дітей, юнацтва та молоді та ін. Такі заклади, забезпечуючи задоволення потреб молодого покоління в самореалізації та розвитку (духовному, фізичному, інтелектуальному), створюють можливість не лише для змістовного дозвілля, а й для формування життєвих вмінь та навичок, що виходять за межі інтересів, які вони безпосередньо покликані задовольняти, та здійснюють підготовку до професійної, громадської діяльності в майбутньому та ін. Власне, значення позашкільних закладах освіти у формуванні соціального здоров'я дітей розкривається через їхні основні завдання окреслені в Законі України «Про позашкільну освіту». Можна вказати на наступні: виховання громадянина України; поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії; патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій; вільний розвиток особистості вихованців (учнів і слухачів) та формування соціально-громадського досвіду; виховання шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку; створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку; здобуття певних професійних навичок і вмінь, необхідних для їхньої соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності; формування свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки та ін. [7]. З огляду на ризик порушення виховної функції сім'ї, яка перебуває в СЖО та несприятливі умови соціалізації й розвитку особистості, значення таких закладів у формування соціального здоров'я дітей зростає. В цьому контексті охарактеризуємо певні аспекти (особливості) діяльності таких закладів.

Для дітей участь в різноманітних гуртках і секціях є важливим різновидом діяльності в якій вони проявляють свободу вибору й самостійність, реалізують здібності й задовольня-

ють інтереси, що формує цінність для них такої діяльності. Позашкільні заклади створюють платформу для позитивної неформальної комунікації, якої дитині може бракувати в колі сім'ї і яка є обмеженою в інших закладах освіти. «Відвідуючи гурток, студію чи клуб, дитина перебуває в колі однодумців, які розуміють її прагнення, поділяють зацікавленість певним видом діяльності, відчуває надихаючу силу колективу ... розвивається впевненість дитини у власних силах і здібностях, які формуються не всупереч обставинам, а завдяки їм» [4, с. 74].

Невід'ємною умовою формування соціального здоров'я дітей в таких закладах є соціально-педагогічний вплив керівника гуртка чи секції на вихованців. Досить часто, діти, які не мають гармонійних відносин з батьками, в наставниках віднаходять авторитетного дорослого, взірця для наслідування, шукають в них життєвих порад й підтримки, які виходять за межі «взаємодії за інтересами», часто між ними виникають дружні й довірливі відносини, що тривають усе подальше життя. Керівники гуртків мають величезний потенціал наснаження, вони спонукають дітей повірити й мобілізувати власні сили, стати самоефективними, позбутися негативних чинників у поведінці, навчитися самостійно долати свої проблеми.

Робота секцій і гуртків передбачає підготовку та участь вихованців у конкурсах та змаганнях. Змагальна діяльність формує цілеспрямованість, наполегливість, здатність переборювати труднощі; вчить докладати максимальних зусиль для досягнення результату, вести боротьбу за правилами, гідно приймати невдачі та поразки; націлює на успіх. Зрозуміло, що набуття зазначених особистісних якостей дитиною в умовах сім'ї, яка маючи певні життєві труднощі не може самостійно їх здолати (за об'єктивними чи суб'єктивними причинами), є одним з ключових у формуванні соціального здоров'я. Відтак, це завдання може бути ефективно реалізоване в позашкільних освітніх закладах, зокрема в дитячо-юнацьких спортивних школах. На думку І. Солдатенко та А. Зінюк «спорт, особливо його командні види, сприяє формуванню лідерських якостей, умінь комунікувати та адаптуватися до складних життєвих ситуацій, формуванню ціннісної картини, яка захищає від різних

форм девіантної поведінки» [8, с. 78]. Під впливом спортивної діяльності приходять розуміння рівності шансів на успіх й що досягнення успіху залежить не скільки від сприятливих обставин, а, передусім, від особистих якостей та докладених зусиль. Тренувальний процес гартує не лише характер та сприяє фізичному розвитку, а й передбачає, що юні спортсмени будуть дотримуватися певного режиму, здорового способу життя, де немає місця усіляким зловживанням і це в подальшому може стати стилем життя людини.

Варто наголосити, що формування соціального здоров'я дітей, сім'ї яких опинилися в СЖО, потребує тривалого і постійного впливу. Власне заклади позашкільної освіти створюють таку можливість: вихованці відвідують гуртки та секції на регулярній основі та впродовж усього періоду дорослішання.

Часто діти та їхні батьки переконані, що за відвідування будь-яких гуртків та секцій потрібно платити і, за браком коштів у сімейному бюджеті, відмовляються від цього. Проте, такі заклади є різного підпорядкування, типу та форми власності (в тому числі державної та комунальної) і можливість для особистісного розвитку, незалежно від матеріального благополуччя, дає безоплатна позашкільна освіта. Щодо дітей, які належать до вразливих категорій населення, то держава забезпечує створення необхідних умов для здобуття позашкільної освіти на безоплатній основі незалежно від форми власності установи. «Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування компенсують кошти на навчання дітей пільгових категорій та мають право встановлювати додаткові пільги з плати за навчання з урахуванням можливостей місцевих бюджетів» [7]. Кожна дитина має право на духовний і фізичний розвиток, розкриття власного потенціалу, набуття життєвого досвіду, включення в життя суспільства. В задоволенні цих потреб заклади позашкільної освіти, особливо для дітей із сімей з СЖО, відіграють важливу роль. Також через активну участь в позашкільній освіті в таких дітей створюється основа для подальшої життєстійкості, яка передбачає визнання своїх можливостей та вразливості і пов'язана з успішністю людини в різних сферах діяльності, особливо на фоні стресу чи несприят-

ливих обставин [10, с. 391]. Наприкінці слід зазначити, що для забезпечення гармонійного становлення особистості дітей, які зростають в родині з складними життєвими обставинами та формування у них соціального здоров'я необхідно застосовувати комплексний підхід, який інтегруватиме можливості різних інституцій, що володіють специфічними ресурсами та можливостями. Відповідно є потреба в тісній міжвідомчій взаємодії, де фахівці соціальної роботи, соціальні педагоги та психологи закладів освіти, що безпосередньо працюють з такими дітьми, допомагатимуть налагоджувати необхідні взаємозв'язки.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Діти, батьки яких потрапили в СЖО перебувають в групі ризику щодо формування соціального здоров'я. Процес їхньої соціалізації та становлення особистості потребує комплексної підтримки та участі різних фахівців соціальної сфери впродовж тривалого часу. За умови зниження виховного потенціалу сім'ї необхідно активувати залучення можливостей інших інститутів, які сприяють формуванню соціального здоров'я. До їх числа належать заклади позашкільної освіти, які здійснюють потужний соціально-педагогічний супровід розвитку дітей і залучення їх до формування соціально здорової особистості є необхідним.

Перспективним напрямом досліджень цієї проблеми вважаємо розкриття та обґрунтування потенціалу різних соціальних інститутів у використанні їхнього ресурсу для формування соціального здоров'я.

Список використаних джерел і літератури

1. Бабич В. І. Професійна підготовка майбутніх учителів до виховання соціально здорових підлітків: теорія і практика: монографія / В. І. Бабич. — Харків: Щедра садиба плюс, 2015. — 488 с.
2. Бобро А. А. Сутність поняття «соціальне здоров'я» у науковій літературі / А. А. Бобро // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 2014. — Вип. 122. — С. 19–23.
3. Васильченко О. А. Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми шкільного віку / О. А. Васильченко // *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*, 2013. — № 3. — С. 90–94.

4. Давидюк Н. Психолого-педагогічні засади діяльності позашкільних навчальних закладів щодо формування ціннісних ставлень особистості / Н. Давидюк // *Нова педагогічна думка*, 2016. — № 4. — С. 72–74.
5. Євтух М. Б. Проблема соціального здоров'я в Україні / М. Б. Євтух // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 2015. — Вип. 124. — С. 74–77.
6. Маляр О. Соціально-психологічний тренінг формування дитячо-батьківських стосунків та емоційної взаємодії вчителя з дитиною у контексті роботи соціального працівника / О. Маляр // *Social work and education*, 2019. — Vol. 6. — No. 3. — С. 259–268.
7. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 16.04.2021).
8. Солдатенко І., Зінюк А. Спорт як вид самоактуалізації особистості / І. Солдатенко, А. Зінюк // *Габітус*, 2020. — Вип. 14. — С. 76–80.
9. Сорока О. Арт-терапевтична програма реабілітації дітей, які опинились у складних життєвих обставинах / О. Сорока // *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 2016. — № 4. — С. 184–188.
10. Шевченко С., Варіна Г. Психологічні детермінанти розвитку життєстійкості особистості в сучасних умовах турбулентності / С. Шевченко, Г. Варіна // *Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference Topical Issues of Society Development in the Turbulence Conditions. The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava*, 2020. — С. 185–192.

REFERENCES

1. Babych V. I. (2015). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vykhovannia sotsialno zdorovykh pidlitkiv: teoriia i praktyka: monohrafiia. [Professional preparation of future teachers to the education of socially healthy adolescents: theory and practice]*. Kharkiv: Shchedra sadyba plus [in Ukrainian].
2. Bobro A. A. (2014). *Sutnist poniattia «sotsialne zdorov'ia» u naukovi literaturi [The kernel of the notion «social health» in the scientific literature]*. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky — Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 122, 19–23 [in Ukrainian].
3. Vasylenko O. A. (2013). *Ihrova terapiia yak metod sotsialnoi roboty z ditmy shkilnoho viku [Play therapy as a method of social work with school-age children]*. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo — Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». Politology. Sociology. Right*, 3, 90–94 [in Ukrainian].
4. Davydiuk N. (2016). *Psykhologo-pedahohichni zasady diialnosti pozashkilnykh navchalnykh zakladiv shchodo formuvannia tsinnisnykh stavlen osobystosti*

- [Psychological and pedagogical principles of extracurricular educational institutions for the formation of personal values]. *Nova pedahohichna dumka — New pedagogical thought*, 4, 72–74. [in Ukrainian].
5. Yevtukh M. B. (2015). Problema sotsialnoho zdorov'ia v Ukraini [The problem of social health is in Ukraine]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya : Pedahohichni nauky — Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 124, 74–77 [in Ukrainian].
 6. Maliar O. (2019). Sotsialno-psykholohichni treninh formuvannia dytiachobatkivskykh stosunkiv ta emotsiinoi vzaємodii vchytelia z dytynoi u konteksti roboty sotsialnoho pratsivnyka [Socio-psychological training for the formation of parent-child relationship and the emotional interaction of a teacher with a child in the context of the work of a social worker]. *Social work and education*, Vol. 6, No. 3, 259–268 [in Ukrainian].
 7. Pro pozashkilnu osvitu: Zakon Ukrainy [On extracurricular education: Law of Ukraine] vid 22.06.2000 r. № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
 8. Soldatenko I., Ziniuk A. (2020). Sport yak vyd samoaktualizatsii osobystosti [Sport as a kind of self-actualization of an individual]. *Habitus*, 14, 76–80 [in Ukrainian].
 9. Soroka O. (2016). Art-terapevtychna prohrama reabilitatsii ditei, yaki opynylis u skladnykh zhyttievykh obstavynakh [Art-therapeutical rehabilitation program for children who have found themselves in life trials]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya : Pedahohichni nauky — Scientific Bulletin of Mykolayiv National University named after VO Sukhomlynsky. Series: Pedagogical sciences*, 4, 184–188 [in Ukrainian].
 10. Shevchenko S., Varina H. (2020). Psykholohichni determinanty rozvytku zhyt-tiestiikosti osobystosti v suchasnykh umovakh turbulentsnosti [Psychological determinants of the development of personality vitality in modern conditions of turbulence]. *Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference Topical Issues of Society Development in the Turbulence Conditions*. The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 185–192 [in Ukrainian].

Логвиненко В. М.

кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры социальной работы, управления и общественных наук Львовского государственного университета безопасности жизнедеятельности

Грицанюк В. В.

кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры социальной работы, управления и общественных наук Львовского государственного университета безопасности жизнедеятельности

Костышин Э. И.

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры социальной работы, управления и общественных наук Львовского государственного университета безопасности жизнедеятельности

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ, РОДИТЕЛИ КОТОРЫХ НАХОДЯТСЯ В СЛОЖНЫХ ЖИЗНЕННЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ

В статье исследуется проблема социального здоровья детей, воспитывающихся в семьях, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах. Указано на риски формирования социального здоровья детей при снижении воспитательного потенциала родителей. Отмечено, что процесс социализации и становления личности нуждается в комплексной поддержке и участии различных специалистов социальной сферы в течение длительного времени. Раскрыты особенности социально-педагогического сопровождения детей. Обосновано использование потенциала учреждений внешкольного образования и необходимость привлечения ресурсов других институтов, способствующих формированию социального здоровья.

Ключевые слова: социальное здоровье, ребенок, сложные жизненные обстоятельства, семья, социализация.

Lohvynenko V. M.

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety

Hrytsaniuk V. V.

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety

Kostyshyn E. I.

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety

SHAPING OF CHILDREN'S SOCIAL HEALTH WHOSE PARENTS ARE IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES

Abstract. Parents' difficult life circumstances can impede the acquisition of child's necessary life skills and cause concern about its adequate socialization and social health. The purpose of the article is to identify and reveal ways to shape social health of children whose parents are in difficult life circumstances. Specialists should identify children's problems, assist in solving them and provide social and pedagogical support. It is necessary to carry out therapeutic and corrective actions. In order to promote socialization and social health, social workers, psychologists, social educators can use art therapy, game therapy, trainings, which are specially designated for such children. The use of these methods reduces children's level of negative emotions and anxiety, increases their self-confidence, makes it possible to form sustainable behavioural reactions. The article explains the possibilities of extracurricular activities, the impact of which on the shaping of social health can be recognized undoubtedly. Children's participation in various kid's clubs is an important type of activity. Extracurricular educational institutions create a platform for positive informal communication, and their mentors' influence is also important. Participation in contests and competitions develops purposefulness, perseverance, ability to overcome difficulties; teaches to make every effort to achieve results, to fight according to the rules, to accept failures and defeats with dignity and aims to success. Due to active participation in extracurricular activities, children create the basis for further resilience, which involves the recognition of their personal capabilities and vulnerability and is associated with personal success in various spheres, especially against the background of stress or adverse

circumstances. The process of socialization and shaping of children's personality whose parents are in difficult life circumstances requires comprehensive support and participation of various social specialists for a long time. If the educational potential of the family is reduced, it is necessary to involve opportunities of other institutions that contribute to the shaping of social health.

Key words: social health, child, difficult life circumstances, family, socialization

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021